

Не ляці, страла...

Удзельніцы аўтэнтычнага фальклорнага гурта «Стаўбунскія вячоркі» падчас абраду ваджэння і пахавання стралы.

Унікальны абрад ваджэння і пахавання стралы прайшоў у некаторых вёсках Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці. Гэтая святочная дзея адбываецца на Ушэсце, праз 40 дзён пасля Вялікадня, з мэтай засцерагання вёскі ад маланкі і абароны новага ўраджая. Мясцовыя вераць, што калі добра «павадзіць стралу», паспяваць песні, то неба можа «абваліцца дажджом», а калі добра «пакачацца» па жытнёвым полі, ураджай будзе вельмі багатым.

Магчыма, гэта зусім і не павер'е, бо даследчыкі традыцыйнай культуры беларусаў, што ўжо шмат гадоў удзельнічаюць у свяце, прыгадваюць: калі «стрэлы» збіралі многа жанчын, якія спявалі і вадзілі карагоды, то энергетычны напал быў настолькі моцным, што нават неба не вытрымлівала і абрыналася вялікім дажджом. Сёлетні абрад, які прайшоў у вёсцы Стаўбун на Веткаўшчыне, не быў рэкордным па колькасці ўдзельнікаў, але даў надзею на тое, што «Ваджэнне і пахаванне стралы» будзе жыць і ў будучыні: у ім упершыню бралі ўдзел дзеці. Асноўнай рухальнай сілай стаў аўтэнтычны фальклорны гурт «Стаўбунскія вячоркі». Менавіта яны прадэманстравалі ў Ветцы фрагмент абраду крыху

раней, падчас Ночы музеяў, а ў роднай вёсцы правялі свята, як тут заведзена ўжо шмат стагоддзяў.

У абрадзе ваджэння і пахавання стралы ўдзельнічаюць толькі жанчыны. Мужчыны могуць далучацца да шэсця па вёсцы, аднак спяваць, вадзіць карагоды яны не маюць права. Менавіта жаночая энергетыка на свяце лічыцца галоўнай. Яна, як сіла Зямлі, здольная засцерагаць, спрыяць росту і ўраджлівасці. Ды і ў песнях, што спяваюцца падчас «стралы», у асноўным распавядаюць сюжэты з жаночага жыцця. Гэта і песня-дыялог, у якой маленькай дзяўчынцы загадваюць загадкі, каб праверыць, ці стане яна разумнай жанчынай і добрай жонкай, і гісторыя пра тое, як маладзіца «скакала й

плясала» і згубіла ключы, якія потым знайшоў «стары чорт» ды стаў яе мужам, і сумны расповед, як жонка атруціла свайго мужа...

У дзень правядзення абраду святочна апранутыя жанчыны збіраюцца ў цэнтры вёскі. Яны ідуць невялікімі групамі, па дарозе спяваюць песні і вадзяць карагоды. У месцы збору ўтвараецца агульны вялікі карагод, удзельніцы кажуць словы-заклінанні, спяваюць, потым выстройваюцца ў шэрагі — наперадзе грамады стаяць старэйшыя жанчыны — і гучным шэсцем з песнямі ідуць па вёсцы да жытнёвага поля. Тут — новая частка абраду. Песні і карагоды ў жыце, «качанне» па полі — каб набрацца сіл ад Зямлі, а таксама перадаць ёй частку ўласных жыццядайных уласцівасцей. Кожная ўдзельніца абраду павінна зрабіць у глебе невялічку ямку і закапаць металічны прадмет як ахвяру Перуну. Таксама падчас абраду жанчыны вырываюць па дзевяць жытнёвых каласкоў. Лічыцца, што высушаныя за іконай, яны прынесуць здароўе, дабрабыт і багаты ўраджай.

Святочнае шэсце на вёсцы да жытнёвага поля.

Заканчэнне. Пачатак на стар. 1.

Сёлета ў мяне ўпершыню атрымалася самой наведаць вёску Стаўбун, прысутнічаць на абрадзе ваджэння і пахавання стралы.

Мы выпраўляемся з Мінска ранняй раніцай. Сонца толькі нядаўна ўстала, а на асфальце яшчэ не паспелі высохнуць лужыны пасля начнога дажджу. У аўтобусе — навукоўцы з Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, студэнты і выкладчыкі кафедры этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, супрацоўнікі Інстытута культуры Беларусі. У адрозненне ад мяне, яны на свяце будуць не ўпершыню. Апанушы святочныя строі, многія самі стануць удзельніцамі абраду, а даследчыкі пабачаць старых знаёмых сярод мясцовых жыхароў. Мая ж мэта — назіраць, адчуваць, запамінаць. Вырасла: паколькі буду прысутнічаць на сапраўдным абрадзе, які праводзіцца ў Стаўбуне спрадзёку, без мікрафонаў, дакладна напісаных сцэнарыяў і адмыслова развучаных песняў, то і я павінна быць гранічна шчырай у сваёй працы. Таму ніякіх бланкатаў і дыктафонаў — толькі чыстыя ўражанні і пачуцці.

— А вы бачылі, якія ўчора былі маланкі на небе? — пытаецца Таццяна Пладунова, выкладчык кафедры этналогіі і фальклору БДУКіМ. — Гэта ж стрэль! Менавіта іх сёння будуць адводзіць ад вёскі жанчыны ў Стаўбуне. А потым пачнецца лета! Вы не забыліся ўзяць з сабой манеткі? Прыдумалі жаданні, якія будзеце загадваць?

Так, паводле павер'я, падчас абраду трэба пахаваць на жытнёвым полі стралу — закапаць металічную рэч як ахвяру Перуну. Звычайна гэта манеткі. Існуе таксама меркаванне, што падчас прынясення ахвяры можна загадаць жаданне — і Пярун яго выканае!

Шкадую, што не маю з сабой манеткі (дзеля эксперымента загадаць жаданне — магчыма, спраўдзіцца), ды і голас у мяне не надта падыходзіць для гучных спеваў: студэнты ўжо пачалі ўспамінаць фальклорныя песні, прыгадваць «стрэльныя» спевы, якія будуць выконваць падчас абраду. За вокнамі знаёмая краявіды гомельскай шашы змяняюцца зусім новымі маляўнічымі пейзажамі

Не ляці, страла...

Сёлета ў абрадзе ваджэння і пахавання стралы ўпершыню удзельнічалі маленькія жыхаркі Стаўбуны.

Веткаўшчыны. Бярэзіна, Сож, Бясядзь... Не зусім давяраючы навігатару, кіроўца запытваецца ў мясцовых жыхароў, як праехаць да Стаўбуны. Апошні дзясяткі кіламетраў — і мы на месцы.

У цэнтры Стаўбуны, ля мясцовага Дома культуры, незвычайна людна. На «Стралу» завіталі сябры гомельскага аб'яднання «Талака», ураджэнцы вёскі, якія сёння жывуць у іншых мясцінах Беларусі, госці з Масквы і нават з Германіі. Спявачкі з гурта «Стаўбунскія вяхоркі» завіхаюцца ў Доме культуры, занятыя перадсвяточнымі клопатамі, але, нягледзячы на гэта, частуюць гасцей надзвычай смачнай гарбатай з мясцовых зёлак. Яна асвятляе і надае сіл.

Студэнткі і выкладчыцы БДУКіМ таксама рыхтуюцца да абраду — пераапануюцца ў народныя строі, адпаведныя мясцовасці правядзення свята. Адны завязваюць панёвы — адмысловыя спадніцы — і адзяваюць гарсэты ў адпаведнасці з паграбаваннямі неглюбскага строю (ад Стаўбуны да Неглюбкі — з дзясяткі кіламетраў). Іншыя

робяць высокія прычоскі, каб замацаваць на іх галаўныя ўборы з рознакаляровымі стужкамі — як гэтага паграбуе веткаўскі строй. Мясцовыя жыхаркі з'яўляюцца ў цэнтры вёскі ў спадніцах, вышываных кашулях і фартухах. Усе гатовыя да свята.

Колькі рытуальных словаў, карагод, загучала песня... Абрад пачынаецца.

Ад усведамлення таго, што на тваіх вачах адбываецца дзея, у якой мясцовыя жыхаркі ўдзельнічаюць шмат стагоддзяў — як гэта рабілі маці, бабулі, прабабулі — дрыжыкі па скуры. Уражвае, што гэтыя песні жанчыны ведаюць фактычна ўсё жыццё, а пра сакральны сэнс кожнага з элементаў абраду прачыталі не ў кнігах, а пачулі ад продкаў. Дакладней, не пачулі, а прачулі на ўласным вопыце, жыцці. Таму асабліва кранальнымі выглядаюць дзяўчынкі гадоў 7-8 у спадніцах і вышываных фартухах. Вось яны — пераемнікі традыцыі: калісьці навучаць і сваіх дзяцей «вадзіць стралу», распавядаюць пра сэнс гэтай дзеі.

Да вялікага карагода паступова далучаюцца групкі мясцовых

жыхарак, якія з песнямі набліжаюцца да цэнтры вёскі.

Уражанне сакральнасці і адметнасці абраду псуецца упартыя фатографы: дзеля прыгожага кадра яны нахабна ўрываюцца ва ўнутраную прастору карагода. Гэта ж не пастаноўка, не тэатральная, сцэнічная версія, дзе ўся сістэма падпарадкоўваецца зручнасці фота- і відэаздымкаў. Гэта сапраўдны рытуал, за якім фатографу, рэпарцёру можна толькі з павагай назіраць збоку.

Старэйшыя жанчыны займаюць месцы ў першым шэрагу святочнага шэсця. Паводле правілаў, менавіта яны — асноўная рухальная сіла абраду. За імі выстройваюцца маладзейшыя кабеты, студэнткі і дзяўчынкі. Мужчыны па традыцыі ідуць крыху воддаль.

Па дарозе да жытнёвага поля ўдзельніцы абраду спяваюць адмысловыя «стрэльныя» песні. Рэпертуар вялікі, аднак некаторыя напевы гучаць некалькі разоў — надта ж іх любяць

— Як жа ня будзя! Будзя! — перамаўляюцца бабулі ў перапынку паміж спевамі.

Шэсце рухаецца хутка, жанчыны ідуць бадзёрай хадой. Таму, каб рабіць фотаздымкі, даводзіцца амаль бегчы наперад, што не вельмі лёгка: сонца пячэ няшчадна. Але ўдзельніцы абраду, здаецца, зусім не адчуваюць стомы. А яны ж яшчэ і спяваюць!

Напалохаўшы каня, качак, разагнаўшы купку курэй і, здаецца, зусім не ўразіўшы бесклапотных гусей, што пасвіліся каля сажалкі, шэсце наблізілася да жытнёвага поля.

Сёлета Вялікдзень быў досыць рана, таму да «Стралы» жыта не паспела добра вырасці — яшчэ не ўтварыліся каласкі. Але ў ніжэйшым жыцце зручней вадзіць карагоды, зручней «качацца», набірацца сіл ад зямлі і аддаваць ёй сваю энергію для хутчэйшага росту збожжа. Таму, калі жанчыны скончылі спяваць песні і пачалі закопваць манеткі — «стрэльы» ды збіраць па дзевяць жытнёвых сцяблінкаў (якія пазней высахнуць за іконамі і стануць добрым абярэгам), мужчыны з жартамі і смехам распачалі рытуальнае «качанне». Адметна, што ў Стаўбуне прынята не проста падбегчы да жанчыны і «пакаціць» яе па жыцце, але спачатку насмяшыць ці зрабіць «качанне» часткай жарту. Ды самі ўдзельніцы абраду з усмешкай кажуць:

— Нада ж добра пакачацца!

Старэйшыя жанчыны нават падбухторваюць моладзь і ўладным голасам загадваюць:

— Качайцеся!

Можна лічыць, што абрад скончаны. Але на гэтым свята не завяршаецца. Мясцовыя жыхары зноў збіраюцца ў шэрагі і ўсе разам крочаць да хаты, дзе іх ужо чакае гарманіст. Тут рэпертуар стрэльных песень змяняецца на вясельны прыпеўкі ды танцы. І гэта лагічна: маланкі ад вёскі адведзеныя, будучы ўраджай абаронены, Перуну ахвяры прынесеныя. Можна адпачыць і павесяліцца.

Песні будуць гучаць у Стаўбуне да амагу вечара. Нам жа трэба зноў рушыць у шлях. Таму, падмацаваўшыся смачнымі дранікамі і паліўшы гаючага бярозавага соку, мы зноў збіраемся ў аўтобусе. Але вяртаемся дадому ў цішыні: стомленыя шэсцем, сагрэтыя веткаўскім сонцам, напоўненыя новымі ўражаннямі і пачуццямі.

У дарозе нас напаткалі дождж і навалыніца. Значыць, добра павадзілі стралу ў Стаўбуне. Ёсць спадзяванне на багаты ўраджай. А яшчэ мы прывезлі з сабой лета!

Марына ВЕСЯЛУХА,
фота аўтара

Пачатак абраду — вялікі карагод у цэнтры вёскі.